

A LAS Verticum tagadás és self-referencia modulja

Hargitai Rita

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológiai Intézet
7624 Pécs, Ifjúság útja 6. hargitairita@freemail.hu

Kivonat: A LAS Verticumot három összetevő alkotja: a LINTAG elnevezésű kódoló program, az ATLAT.Ti fogalmi hálózatépítő program és az SPSS statisztikai programcsomag. A Morphologic Kft-vel közösen kidolgozott LINTAG nevű nyelvi elemző program tagadás és self-referencia modulja az adott jelenség szempontjából pszichológiai relevanciával bíró szókatagóriák tagjainak előfordulási gyakoriságát jelzi. A tanulmány a tagadás és a self-referencia nyelvi markerek szintjén történő operacionalizálási folyamatát, valamint a modulok megbízhatóságára és érvényességére vonatkozó empirikus kutatási eredményeket mutatja be.

1 A tagadás pszichológiai jelentése

A tagadás fogalmának értelmezése a pszichológiai elméleteken belül nem mutat egységes képet: Freud (1925) szerint a tagadás az ítéletalkotás intellektuális, tudatos funkciója, míg mások (Szondi, 1956) mellett érvelnek, hogy a tagadás az én legáltalánosabb, legemberibb és – bizonyos esetekben – legfatálisabb *állásfoglalása*. E „nemet mondás” formája és különösen mértéke gyakran meghatározza az egyén és a közösség egymáshoz való viszonyát: a negációs funkció biztosítja az egészséges ember környezetéhez és morális standardokhoz való alkalmazkodását, ez garantálja a társadalom működőképességét bizonyos szükségletek, vágyak és képzetek elfojtása, gátlása révén. A „nemet mondás” azonban szélsőséges mértékben is megjelenhet: a tagadás túlsúlya mögött a világ értéktelenítése áll, amely minden esetben valamilyen énes veszélyre, destrukcióra – például a preszuicidális szindróma beszűkülésére (Kézdi, 1995), illetve az alkoholizmus vagy a narkómánia következtében fellépő autoagresszióra – utal. Egy adott élettörténeti narratívumban felbukkanó, tagadásra utaló nyelvi markerek mennyiségi paramétereinek meghatározása így több szempontból is indokolt.

1.1 A tagadás modul operacionalizálása és reliabilitása

A LAS Verticum – Morphologic Kft-vel közösen kidolgozott – LINTAG nevű kódoló programja a tagadás szempontjából pszichológiai relevanciával bíró szókatagóriák tagjainak előfordulási gyakoriságát jelzi. A tagadás lehet *explicit*, vagy *nyílt* (pl. nem, nincs, sem, stb.) és *implicit*, vagy *rejtett* (pl. felelőtlen, gondtalan), amelyre csak szó-

tani elemzésből, illetve a névszói kifejezések elemzéséből (pl. nélkül, helyett, kívül) lehet következtetni. A tagadás modul reliabilitására vonatkozó vizsgálat a modul általi gépi- és a kézi kódolás eredményének összehasonlításán alapult: az elemzett 10.000 szavas szövegbázist harminc különböző vizsgálati személytől származó egy-egy rövid – teljesítmény-, veszteség-, félelem-, rossz-, illetve jó tárgykapcsolati – történet alkotja. A kapott eredmények: helyes találat 99%, téves riasztás 1%, míg a kihagyások értéke 7%. A fenti adatok tükrében a modul megbízható.

1.2 A tagadás modul validitására vonatkozó empirikus vizsgálatok

A tagadás modul validitásának tesztelése során a vizsgálati csoportot előzetes pszichiatríai múlttal nem rendelkező, egészséges személyek rétegzett mintája alkotta (N=73). A szövegelemzés alapját a fentiekben felsorolt, eltérő témájú élettörténeti narratívumok képezték. A vizsgálat során minden esetben a tagadást jelző nyelvi markerek előfordulásának relatív gyakorisági értékével számoltunk, ezáltal iktatva ki a történetek hosszának befolyásoló hatását.

1) Hipotézisünk szerint a negatív életesemények – félelem, szorongás, tárgyvesztés, kapcsolati kudarc – olyan élményfeldolgozást hívnak életre, amelyben a környezethez és a morális standardokhoz való alkalmazkodás nehezített, így a szükségletek és a képzetek elfojtása, gátlása, elidegenítése lesz jellemző. Mindez a tagadás megnövekedett mértékében ölthet testet. A fentiek alapján az élettörténeti narratívum témája, pontosabban annak élményminősége szerint különbséget várunk a tagadás mennyiségi vonatkozásában. Az eredmények igazolják elvárásunkat: a negatív életeseményeket megjelenítő narratívumokban a tagadás nyelvi formái szignifikánsan nagyobb számban vannak jelen ($M_{\text{Tagad}}=0,038$ vs. $0,027$; $t(71)=2,65$, $p<0,01$).

2) A továbbiakban a veszteség-, illetve a félelem-/szorongástörténeteket használtuk szövegkorpuszként, s a LINTAG révén a tagadás modul vonatkozásában kapott gyakorisági értékek alsó és felső kvartiliseit kétmintás t-próbával hasonlítottuk össze egy projektív személyiségvizsgáló eljárás, az ún. Tematikus Appercepciók Teszt (TAT) (Murray, 1938) eredményeivel. Várakozásunk szerint a tagadó szerkezetek magasabb értéke azokat a személyeket jellemzi, akiknél kimutatható a funkcióbeszűkülés, a világ értéktelenítése. A kapott eredmények tükrében mindez megerősítést nyert: a veszteségtörténetek esetén azokat a személyeket jellemzi a tagadó szerkezetek dominanciája, akiknél hiányzik az energizáltság, a kitartó, sikeres tevékenység, a vágyak tettekre váltása, azaz a teljesítmény iránti szükséglet ($M_{\text{Ntelj}}=2,55$ vs. $1,5$; $t(34)=2,491$, $p<0,05$). Mindehhez társul a környezet részéről az a ráhatás, amely a hiányban manifesztálódik: a v.sz. nélküli valamit (családot, barátokat, státust), amire szüksége lenne a léthez, a boldogsághoz ($M_{\text{Hiány}}=1,05$ vs. $2,05$; $t(34)=-2,64$, $p<0,05$). Inrapzsichés szinten sajátos beszűkülés jön ezáltal létre, így a személynek nincsen lehetősége az öröme és az előbbre jutásra.

3) Vizsgálatunk harmadik fázisában ismét a fenti történeteket használtunk szövegkorpuszként és a TAT Press Veszteség konstrukcióját tekintettük csoportosító változónak, ahol e dimenzió alacsony, illetve magas értékeit kétmintás t-próba során hasonlítottuk össze bizonyos kérdőíves- (BDQ, BFQ, PLS) és projektív személyiségvizsgáló eljárások eredményeivel. Környezeti ráhatásként, azaz pressként a veszteség a hiányhoz hasonló állapotot jelent, azzal a különbséggel, hogy a veszteség a történet folya-

mán következik be. A pszichodinamikus interpretáció értelmében a depresszió, mint pszichopatológia a reális- és/vagy szimbolikus tárgyak elvesztésére, illetve a tőlük való megfosztottságra adott pszichés válasz (Freud, 1917). Így várható, hogy statisztikailag szignifikáns a kapcsolat a veszteségélmény és a Beck Depresszió Kérdőív pontszáma között ($M_{BDQ}=3,14$ vs. $5,27$; $t(34)=-2,062$, $p<0,05$). Mindez együttjár a külső és a belső ingerek alacsonyabb mértékű kezelhetőségével ($M_{PLSKez}=14,09$ vs. $11,87$; $t(34)=2,735$, $p=0,01$), valamint az elégedetlenség és a düh szabályozásának képességével ($M_{BFQImp}=37,09$ vs. $31,93$; $t(34)=2,082$, $p<0,05$). Mi több, a sikeres megküzdés érdekében a v.sz. másoktól vár segítséget, védelmet és támogatást ($M_{Ntám}=2,47$ vs. $3,8$; $t(34)=-2,63$, $p<0,05$). A veszteségélmény mentén szerveződő intrapszichés történések a szöveg nyelvi formáinak szintjén a tagadó szerkezetek megnövekedett arányában manifesztálódnak ($M_{Tagad}=0,033$ vs. $0,056$; $t(33)=-2,4$, $p<0,05$). A fentiek alapján a tagadás azonosítására kidolgozott nyelvi modul reliabilitására és validitására vonatkozó vizsgálatok egyaránt igazolást nyertek.

2 A self-referencia pszichológiai jelentése

A modern pszichológiában kitüntetett helyet foglal el az énként való létezés problematikája. E rendkívül kiterjedt kérdéskör alapos tanulmányozása messze meghaladja jelen tanulmány terjedelmi korlátait, így az adott jelenséget leszűkítve csak utalnék a self-referencia szempontjából releváns pszichológiai fogalmakra: birtoklás és énszűkítés, létezés és én-tágítás, autonómia, ágencia, koherencia. E pszichés folyamatok ellentételezés nélküli túlsúlya a mentális zavarok sajátos formáihoz vezethetnek: például a mindent birtokolni akarás (értékek, bel- és külvilági tartalmak) túlzott formája az egocentrizmusban jelenhet meg, mi több, utalhat a nárcizmus és az autizmus veszélyes mértékű megnövekedésére is. A saját létezés kiterjesztésének dominanciája szintén veszélyt sejtet: megalomániában, vallási téveseszmékben és paranoiában egyaránt manifesztálódhat. A fenti megközelítés értelmében csupán a selfre vonatkozó nyelvi markerek finom arányait figyelembe véve distinkciót tehetünk a birtoklás és a létezés dominanciájával jellemezhető, illetve az énézés rendkívüli csökkenésével, az én nagyfokú elszegényedésével leírható pszichés állapotok, s voltaképpen az ezeket megjelenítő narratívumok között. Ennek vizsgálatára született meg a LAS Verticum self-referencia modulja.

2.1 A self-referencia modul operacionalizálása

A self-referencia modul minden olyan kifejezés esetén találatot jelez, amelyben az első személy szerepel, legyen az ige (pl. nézek, látom), névmás (pl. én, enyém, magam), avagy birtokos személyjellel ellátott főnév (pl. könyvem). A self-referencia modul reliabilitására vonatkozó vizsgálat szövegkorpuszát a korábban már bemutatott minta alkotta. A kapott eredmények az alábbiak szerint alakultak: helyes találat 99%, téves riasztás 13%, míg a kihagyások értéke 8%. A reliabilitásra vonatkozó adatok tükrében a self-referencia modul validitására vonatkozó vizsgálatok is elvégezhetők, amelyet a tagadás modulnál leírt metodika alapján hajtottuk végre. Hipotéziseink és az eredmények az alábbiakban olvashatók:

2.2 A self-referencia modul érvényességének vizsgálata

1) Egy számunkra fontos személlyel összefüggésbe hozható jó történet olyan élményfeldolgozást hoz felszínre, amelyben megjelenik az érzések, a gondolatok megoszthatósága, s ezzel egyidejűleg az „én”-nel szemben a „mi” válik hangsúlyossá, amelyben a kötődés, a kapcsolat érhető tetten. Azonban a veszteség-, a félelem- és a rossz történetek éppen ellentétes élményminőséget hívnak életre: az egyedüllétet, a társaktól való szeparációt, a kapcsolatok hiányát avagy frusztrált jellegét indukálják. A self-referencia vonatkozásában a teljesítménytörténetek szintén ez utóbbiakhoz hasonlóak, hiszen sikereink háttérben gyakran jelenik meg az „egyedül csinálás” öröme, amely autonómiával társul. Mindezek alapján különbséget várunk a self-referencia mennyiségi paraméterének vonatkozásában az élettörténeti narratívumok tematikája alapján. Az eredmények igazolják elvárásunkat: a teljesítmény-, a félelem-, a veszteség- és a jelentős személlyel kapcsolatos rossz történetekben a self-referencia relatív gyakorisága szignifikánsan nagyobb, mint a jelentős személlyel kapcsolatos jó történetekben ($M_{\text{Selfref}}=0,1074$ vs. $0,0799$; $t(71)=3,37$, $p<0,001$).

2) A továbbiakban a LINTAG-gal, a self-referencia modul vonatkozásában a félelem-/szorongástörténetekben kapott gyakorisági értékek alsó és felső kvartiliseit kétmintás t-próbával hasonlítottuk össze a korábban már megismert személyiségvizsgáló eljárásokkal. A kapott eredmények alapján megállapítható, hogy a félelemmel, a szorongással együttjáró élethelyzetek olyan elbeszélési formát hívnak életre, amelyben a szituációval való megküzdés sikeres, avagy sikertelen volta a szöveg szintjén a self-referencia mennyiségi paramétereiben is kifejezésre jut. Az adott helyzet által kiváltott szorongással való megküzdés, azaz a düh, az elégedetlenség szabályozásának képessége ($M_{\text{BFQImp}}=32,17$ vs. $39,05$; $t(35)=-3,25$, $p<0,01$) a self-referencia magasabb értékével jár együtt, ezáltal biztosítva a személy önfenntartását, a valósághoz való alkalmazkodását és a egyén integrációjának megtartottságát.

Bibliográfia

1. Freud, S. (1917/1997) Gyász és melankólia. In Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások. Filum Kiadó, Budapest
2. Freud, S. (1925/1997) A tagadás. In Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások. Filum Kiadó, Budapest
3. Kézdi, B. (1995) A negatív kód. Kultúra és öngyilkosság. Pannónia könyvek, Pro Pannonia Kiadó, Pécs
4. Murray, H. A. (1938) Exploration in personality. New York, Oxford University Press
5. Szondi, L. (1956/1972) Lehrbuch der Experimentellen Triebdiagnostik. Band I. Verlag Hans Huber, Bern